

Niels Peder Madsens jordefærd

Af
Claus Schou

Efter lang tids sygdom døde gårdmand Niels Peder Madsen Skov, Kædeby Haver den 26. april 1890. Han blev kun 57 år gammel.

Enken Ane Dorthea Klausen og Niels Peder havde været jævnaldrende. Deres ni børn var i alderen fra 12 til 27 år.

Begravelsen fandt sted fem dage efter dødsfaldet.

Indtil begravelsen stod den åbne kiste på to skamler i husets bedste stue. De fleste fra den nære familie var samlede,¹ og folk fra nabogårdene var også til stede. Alle var klædt i mørkt tøj. Familien stod nærmest kisten.

Tak og tunge dage

Den unge hjælpepræst Herman Koch trådte frem:

»Ja venner, hvad mindeord der skal tales over Niels Skov, har jeg tænkt over at tale, når vi om en kort stund for sidste gang skulle være samlede om hans bære i Guds Hus. Men et ord er der dog, som skal tales her, hvor vi for sidste gang er samlede om ham i hans hjem, her hvor han har haft sin gerning og virkekreds, her hvor hans hustru og børn står samlede om hans kiste, her hvor vi, der har stået i forhold til ham, nærmere eller fjernere er mødte for at sige ham farvel, og det ord skal være en tak, en tak til ham, som nu er vandret bort fra os, en tak for alt, hvad han har været for os. Og det er en tak, som kan bringes med sandhed, thi hvor vi se rundt her, hvor hans daglige gerning har været, i hus og gård, i mark og stald, overalt er der så meget som bærer vidnesbyrd om, at den gerning og virksomhed, som var ham betroet, den passede han med troskab og flid således, at det skal nævnes til hans ære og være til et godt eksempel for alle, som ser det.«

Koch mente, »at takken skulle bringes i deres navn, som havde stået ham nærmest«, nemlig enken, »hvem han havde været en trofast og kærlig hushond«, og børnene, »for hvem han havde arbejdet, og for hvem han ikke havde holdt noget

Den unge hjælpepræst Herman Koch i Humble sogn på Sydlangeland holdt to taler i forbindelse med en gårdmands begravelse i foråret 1890 – ved kisten i hjemmet og siden hen i kirken.¹ Først og fremmest med citater fra talerne og oplysninger af generel karakter fra Birgitte Kraghs bog »Til jord skal du blive...« forsøges det her at genfortælle begivenhederne og med eksemplet at anskueliggøre nogle af tidens religiøse og mere alment menneskelige holdninger.²

Niels Peder Madsens jordefærd

Ane Dorthea og Niels Peder med otte af deres ni børn i 1876 eller 1877. Det yngste barn, Marte var endnu ikke født på dette tidspunkt. (Foto i privateje).

for godt, når det kunne gavne og glæde dem.»

»Men se, også alle vi, som stod i fjernere forhold til ham, også vi er jo samlede her i denne stund, ikke blot fordi det således er skik og brug, men også fordi vi føle, at vi har denne mand at takke for meget, thi det vide vi dog, at hans dør og hånd var åben for dem, der trængte til hjælp, hvad enten det var med råd eller dåd. Jeg har let ved at udtale det, fordi også jeg skylder ham tak for venlig imødekommenhed, for gæstfrihed og velvillig hjælpsomhed, som han har vist mig.«

Præsten nævnte også, hvorledes den afdødes sidste dage havde været »tunge«, fordi han længe havde været fængslet til sit sygeleje. »Alligevel var han ikke blevet bitter under sine lidelser, men stille og tålmodigt havde han båret dem, så det ikke havde været nogen tung byrde at hjælpe og pleje ham, men snarere en pligt, som hans mildhed havde gjort let.«

Ane Dorthea og børnene

Præsten så på Ane Dorthea:

»Dig påhviler det at bevare hans minde i kærlig og trofast ihukommelse, og jeg

Herman Koch. Efter at have været kapellan i Humble fik han et par år senere end de her beskrevne begivenheder et præsteembede i Herringe/Gestelev på Midtjylland og senere i Glostrup ved København. Som pensionist besøgte han engang i 1920'erne forskellige fra sin tidligere menighed i Humble sogn, bl.a. Niels Peders søn Theodor, der mange år tidligere havde overtaget gården fra sin mor. På familiebilledet er han den tvilling, der sidder hos sin far.

(Foto: Ringe lokalhistoriske Arkiv).

Hjemmet. I 1841 var »fæstegården« blevet udflyttet fra Kædeby til Kædeby Haver. 1851 blev hoveriforpligtelsen i forhold til herregården Hjortholm afløst med en årlig betaling af en pengesum udregnet efter kapitelstaksten. I 1865 blev gården købt til selveje. I 1870 havde Niels Peder overtaget den efter sin far. (Foto i privateje/fotomanipulation ved Bo Møllegaard Hansen, Rudkøbing byhistoriske Arkiv).¹⁰

ved, at du vil gøre dette, thi de mange år, som du har delt med ham, i medgang og modgang, i gode og onde dage, og ikke mindst i dygtigt arbejde, de har lært dig at kende det bedste, som boede i ham, så at savnet af ham hver dag vil blive dig føleligt. Ofte vil du komme til at mærke, hvad du i ham har mistet. Dog se, har du tabt meget, meget har Gud ladet dig beholde, og i den børneflokk, som er vokset op om dig, skal du finde den hjælp du behøver.«

Så henvendte Koch sig til børnene:

»Thi dette skal siges som Eders forpligtelse, alle I børn, som nu er samlede her: en god fader har I mistet, og et godt navn har han givet Eder i arv, så vis Eders tak i gerningen, idet I stræbe at bevare hans navn agtet rent, som han har efterladt Eder det, og vis Eders moder, som nu er

stillet på en vanskelig plads, den kærlighed og ærbødighed, som tilkommer hende. Hold sammen i enighed, som Eders fader endnu gik imellem Eder og viste Eder til rette!«

Vejen bort fra det jordiske hjem

Talen blev afsluttet:

»Meget er der at takke for ved dette livs afslutning, men skulle vi ikke tabe os i tomme ord, da skal takken først og sidst vendes til Ham, fra hvem al god gave er, og frembæres for den Gud, som gav denne vor ven kraft til at føre et smukt og godt og nyttigt liv, så at vi kunne hædre hans minde, den Gud som gav hans arbejde velsignelse og fremgang, og hans hjem lykke, og som også, da de sidste ti-

der kom, hvor døden var nær, gav ham tålmodighed og mildhed i sindet, og som så lod ham sove hen i fred. Dig, vor himmelske fader, siger vi tak herfor, i din varetægt befaler vi ham, som vi nu fører bort fra det jordiske hjem, og dem, som fremdeles skulle færdes herinde. I din varetægt befaler vi os alle, dem, som dø, og dem som leve, velsign og bevar du os, lad dit ansigt lyse over os, og vær os nådig, løft dit åsyn på os, og giv os fred, din fred være med os alle i vor herre Jesu navn! Amen.«

Låget blev sat på kisten, og fulgt af salmesang blev den døde båret ud.⁴

Udenfor havde mændene stadig blottede hoveder. På gårdspladsen blev kisten placeret på ligvognen. Der var formentlig tale om den fælles rustvogn, der til dagligt var placeret i »ligvognsporten« i Kædeby, som man så betalte et beløb for at låne. Det var en sortmalet vogn bygget specielt til formålet, formentlig med søjlebåren himmel, sorte gardiner med frynser og med stafferinger i hvidt eller sølv. De to heste skulle selvsagt være skikkelige og have et rimeligt ensartet, mørkt og andægtigt udseende. På ligvognen blev de grønne kranse, der tidligere havde været ved kisten i stuen også anbragt.

Så kørte man ned til den offentlige vej i langsomt tempo med familien og Koch i vognene lige efter ligvognen og videre mod Humble kirke næsten tre fjerdingvej borte.⁵ På vejen foran gårde og huse var der pyntet med gran og buksbom. Ligoget blev længere på den lange færd, medens andre – og nogle af begravelsens deltagere sluttede sig først til ved selve kirken.

Da ligoget blev synligt fra kirketårnet, begyndte kløkkeringningen, og da det nåede frem og standsede, blev kisten løftet ned fra vognen og placeret på de to medbragte skamler for dernæst af de seks bærere at blive båret i sine håndtag det sidste stykke op ad den stejle bakke og ind i kirken.⁶

I Guds hus

»Så ofte som vi her i Guds Hus er samlede om en afdød broders bære, da er der tre punkter, som I har ret til at vente at jeg skal drage frem,« sagde Koch. Disse var:

For det første hvilket eftermæle fik den afdøde?

For det andet hvilket håb var der for ham i det hinsides?

For det tredje hvad kunne de levende lære af situationen?

Angående det første sagde præsten, at Niels Peder havde været en stiltfærdig og besindig mand, og sammenlignede med det, der foregik i samfundet i almindelighed: »derved var han på så mange måder en modsætning til vor tid, hvori han levede, thi dette er dog et af vor tids

Humble kirke. Den ellers arkitektonisk harmoniske kirke fik muligvis ved en restaurering i 1898 forsynet våbenhuset med kamtakker. (Foto i privateje).

mærker, at hvad der sker, det kan ikke få lov til at ske i stilhed, nej, med høj røst, med brask og bram råbes det op, og ofte er det jo således, at det som der råbes højest om, er det som der er mindst ved. Men således var det ikke med denne vor ven, stille gik han i den gerning som var ham betroet, og jeg tror ikke, at nogen kan sige, at den derfor blev mindre godt passet. Hvad han har udrettet, bliver dog efter ham, og skal tale til hans ære.«

»Han var ikke en af dem, som er begærlig efter at gribe efter alt nyt, begærlig efter at komme frem i huj og hast, nej, sindigt og betænksomt traf han sit valg og holdt fast ved, hvad han havde valgt, og forstod at føre det igennem med troskab. Dette tror jeg, vil blive dommen om ham hos enhver, som har set ham i hans livs gerning.«

Bekendelsen i gerning

Koch ville gerne tale om den mere åndelige side af sagen og samtidigt drage paralleller til det, som også på dette område foregik i samfundet, og til sit andet spørgsmål sagde han:

»Det er langt vanskeligere for mennesker at dømme om det, som har rørt sig i hans hjerte og i hans samvittighed. I denne henseende var han forskellig fra så mange i vor tid; thi som der overalt kommer meget nyt frem, således går det også på kristenlivets områder. Mange nye røster lader sig høre, og mange løbe efter dem, og ofte er det nye ikke af det gode. Men således var det ikke med denne mand. Det er min fulde overbevisning, at han var på den rette vej, og at den nu har ført ham frem til fred. Vel ved jeg, at det her er vanskeligt at tale med sikkerhed, så sandt som det ikke er givet os at læse i hjerterne, og særlig skal det her mindes, at han var en stilfærdig mand, han var ikke af dem hvem hjertet altid lå på tungen, var ikke af dem hvem det er givet at tale meget om hvad der rører sig i hjertets inderste, og jeg ved også, at dette kan blive miskendt og dadlet af

mange; også blandt hans nærmeste var der jo dem, som stadig ventede at høre en klarere, en mere højtlydende Bekendelse fra ham, og som derfor stadig søgte ligesom at drive ham frem i et spor, som var ham fremmed. Det er jo også sandt, at det hedder: »med munden bekendes der til saliggørelse«; men dette skal dog heller ikke glemmes, at som der så ofte i læbernes Bekendelse kan være både usand og overdreven tale, således kan der også være et liv i det skjulte, hvor Bekendelsen kun er svagmælet og stilfærdig. En Bekendelse er der, som dog vel står på lige højde med Bekendelsen i ord, og det er Bekendelsen i gerning.«

Niels Peders bekendelse i ord

»Og spørges der, hvor denne mand også har aflagt Bekendelsen, da vil jeg sige: »på hans sidste sygeleje«, da han lå dér med døden for øje, så træt, så mat, og dog så tålmodig og mild og frygtløs. Foran Dødens port der svinder den falske ro bort, men hvor et menneske som denne vor ven går Døden roligt i møde, hvor han i stille bøn søger møde med sin Fader og selv begærer at styrkes med Hans nådemidler til den sidste rejse, der mener jeg, at vi tør nære et godt håb om, at Han, som ser dybere end noget menneske, Han har også fundet, at den Bekendelse, der blev aflagt i simple og enfoldige ord, den har været ægte.

Derfor siger jeg til Eder, som stod ham nærmest, en trøst er det for Eder, at han havde godt rygte blandt mennesker, men den største trøst skal være for Eder, at I tør tro Gud har antaget sig ham og vil gemme ham med fred, der, hvor der er så meget bedre at være end her, og når Han på »Sin Dag« kalder ham frem, da skal Han kalde ham frem til den evige salighed.

Og dette skal være Eders trøst, at Gud, som våger over døde og over levende, han vil også våge over Eder. At sige Ham tak for alle ting er svært, dog, husk dette, at om det også er menneskeligt og ret,

Den originale gravsten til venstre. Gravstedet blev allerede i begyndelsen af 1900-tallet ændret til et familiegavsted. Den nuværende grottesten af cement er fra den lejlighed, den ses til højre. Grottestenens marmorplade har oprindeligt været dækket af en glasplade og bogstaverne har været trukket op i sort eller guld. Man brugte også at udhugge sådanne gravsten af sandsten. (Foto i privateje).

at I græde over, hvad I har mistet, så har I dog også grund til at takke Gud, fordi han lod Eder beholde Eders husbond og fader så længe.

Hvad kan vi så lære af det?

Kochs tredje spørgsmål blev henvendt til alle de tilstedeværende i kirken:

»Og spørge vi så til sidst: hvad er der nu for os at lære ved denne bære, hvad vil Gud her lægge os på sinde? Så er det jo ikke svært at se, thi denne bære tilræber også enhver af os: menneske bered dig, thi også for dig kommer den stund, som skal være den sidste, også dig er det beskikket at dø. Er du da rede til at møde for Dommen?

Se, også her påminde vi om, at intet

er så usikkert som vort liv. Denne mand var dog langt fra støvets år. Kunne dog efter menneskelig beregning have levet mange dage endnu, og selv da han blev lagt på sygesengen, hvem af os var der da, som ventede, at han ikke skulle rejse sig fra den igen, og hvem af os skal vel blive den næste Dødsenglen peger på. Om du står i manddoms- eller i ungdoms kraft, Døden er dog stærkere end du.

Gud give os da nåde til, at vi ikke forgæves måtte høre Hans formaning. Lad os bruge den kostbare tid til at tjene Herren med al vor flid, så skal vi nok komme hjem.«⁷

Der blev sunget salmer og lyst velsig- nelser – fulgt af det uundgåelige »Amen«.

Så blev kisten harmoniseret og atter båret ud – fulgt af orglets toner.

Af jord er vi kommet...

Et stykke nede ad kirkebakkens sydside placerede følget sig rundt om den opkastede grav,⁸ og kisten blev sænket i sit hul. Koch foretog jordpåkastelsen. Afslutningsvis blev der sunget endnu en salme, og et medlem af familien – sikkert den ældste søn Mads – takkede for deltagelsen.

Følget tog formodentlig til hjemmet i Kædeby Haver for at afslutte med kaffe og kage. Da de var taget af sted, fyldte graveren hullet. De første jordklumper bankede hult mod kistens låg, men snart var graven fyldt – godt og vel.⁹

Noter

1. Niels Peder Madsen Skov var en af mine oldefædre, og min bror havde en afskrift af talerne fra december 1890 liggende.
2. Med velstandsstigning og tendens til at kirken fik mindre betydning for stat og øvrige magthavere, blev 1800-tallet på dette område præget af de gudelige vækkelsers fremkomst, baptisme, mormoner, grundtvigianisme, Indre Mission og sikkert en hel del andre religiøse retninger. Flertallet af gårdmænd på Langeland var dog i sidste halvdel af 1800-tallet religiøst rimeligt beherskede.
3. Den ældste datter Karentine var fraværende. Hun var blevet gift med en bornholmer og var flyttet til klippeøen. Karentine og hendes mand var »religiøst vakte«, og det må bl.a. være dem, der efterfølgende hentydes til.
4. I hjemmet blev/bliver kisten båret med ligets ben først. Dette er en rest af omfattende gammel overtro, der skulle sikre mod gengangeri. Liget kunne på den måde ikke finde tilbage og pine de tilbageblevne. Oplysningen stammer fra Birgitte Kraghs (BK) bog *Til jord skal du blive... Dødens og begravelsens kulturhistorie i Danmark 1780-1990, 2003, s.72.*
5. I henholdsvis 1883 og 1885 var der blevet bygget små kirker i sognet henholdsvis på Ristinge og netop i Kædeby Haver, men disse var »kapeller« uden kirkegård.
6. Af Kochs taler fremgår det, at kisten kom ind i kirken. Tidligere var det blevet

brugt, at kisten blev båret tre gange rundt om kirken for derefter at blive hejset i graven med en efterfølgende tale af præsten »...præsten gik syngende foran. Desuden skete det, at man for en sikkerheds skyld også bar kisten om graven. For at virke rigtigt skulle ombæringen foregå med solen«, BK s. 84.

7. Jeg er helt enig i præstens holdning til det levede livs betydning – også i forhold til døden. Men for en ordens skyld vil jeg sige, at denne enighed hører op, når snakken drejer sig om »Gud« og »det hinsides«. Efter min mening har »gerningerne« det bedst uden religionen, tværtimod ser jeg religion såvel historisk som rundt om i verden i dag som et problem, fordi fundamentalisme og almindelig forstokkethed uundgåeligt til alle tider er blevet og bliver en del af religionen.
8. I BK's bog side 133 er beskrevet, hvilken betydning gravenes placering på kirkegården havde. Det var populært at ligge mod øst, vest og særligt på kirkegårdens sydside – så der kom de bedrestillede hen, mens nordsiden fortrinsvis var tiltænkt de fattigste – en specielt god udsigt kunne f.eks. betyde en undtagelse. Ejeren af nabogården i Kædeby Haver blev også Niels Peders nabo på kirkegården.
9. Af BK s. 87 fremgår det, at på det pågældende tidspunkt er alt overvejende sandsynligt, at selve jordfæstelsen er foregået som beskrevet med en fast graver, og at følget ikke længere overværede tilkastningen af graven.
10. Billedet var oprindeligt et af den slags, hvor familie, tyende og heste er opstillet til fotografering foran huset. Enken var blevet en ældre matrone, og sønnen, der nys sad som spæd på sin fars knæ, var blevet en voksen mand. For at undgå enhver forvirring i forbindelse hermed har Bo Møllegaard Hansen fra Rudkøbing byhistoriske Arkiv behændigt fjernet såvel mennesker som dyr.